

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ

ΣΧΟΛΗ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΚΑΙ
ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

Τμήμα Φιλολογίας

ΓΛΩΣΣΟΛΟΓΙΚΕΣ ΘΕΩΡΙΕΣ

4^η ΔΙΑΛΕΞΗ

Π. ΓΑΚΗΣ

gakis@sch.gr

Οικογένειες γλωσσών

- Υπάρχουν πολλές οικογένειες γλωσσών.
- Ωστόσο:
- **Μεμονωμένες** γλώσσες που **δεν ανήκουν** σε κάποια γλωσσική **οικογένεια** π.χ. *βασκική, κέτσουα (Ίνκας), γλώσσα των Αϊνού (Ιαπωνία), Σιβηρία: κετ, παλαιοσιβηρικές γλώσσες*
- **Γλώσσες** που η σχέση τους με άλλες γλώσσες **δεν** είναι **ξεκάθαρη** π.χ. *σουμεριακή, ελαμιτική, ετεοκυπριακή και ετεοκρητική, ετρουσκική*

Οικογένειες γλωσσών

□ ΠΑΛΑΙΟΣ ΚΟΣΜΟΣ

■ **Αφροασιατική** οικογένεια

- Σημιτικές γλώσσες (ΒΑ, ΒΔ και ΝΔ σημιτική)
- Αρχαία αιγυπτιακή → κοπτική
- Βερβερικές γλώσσες (π.χ. τουαρέγκ)
<χαμιτοσημιτική>
- Κουσιτικές γλώσσες (Κέρας της Αφρικής, π.χ. σομαλική)
- Γλώσσες τσαντ (π. 100, π.χ. Χάουσα Νιγηρίας)

■ **Νειλοσαχαρική** οικογένεια (Σουδάν, Αιθιοπία, κλπ.)

■ **Νιγηροκορντοφανική** (Σενεγάλη έως Ν. Αφρική, 6 ομάδες, μεταξύ άλλων ρουάντα, ζουλού, σουαχίλι)

■ Οικογένεια **Κοϊσάν** (νότια, Βουσμάνοι και Οτεντότοι)

Οικογένειες γλωσσών

■ **Φινοουγγρική** οικογένεια

- Φιλανδική ομάδα
- Ουγγρική ομάδα

■ **Αλταϊκή** οικογένεια

- Τουρκικές γλώσσες
- Μογγολικές γλώσσες
- ? Κορεατική
- ? Ιαπωνική

■ **Καύκασος: 3 οικογένειες (νότια, δυτική, ανατολική)**

■ **Δραβιδικές** γλώσσες (νότια Ινδία, π.χ. ταμίλ)

■ **Σινοθιβετιανή** οικογένεια (ανατ. Ινδία-Βιετνάμ, π.χ. Μον-χμερ = καμποτζιανή)

Οικογένειες γλωσσών

- **Αυστροταϊλανδική** οικογένεια
 - Αυστρονησιακή ομάδα (μαλγασική, μαλαισική, ιαβαϊκή, ταγκαλόγκ..., μαορί)
- Γλώσσες **παπούα** (περ. **700**, δεν συναποτελούν οικογένεια)
- Ιθαγενείς Αυστραλίας

- **ΝΕΟΣ ΚΟΣΜΟΣ** (ταξινόμηση Greenberg)
 - **Εσκιμωαλεουτική** οικογένεια (ίνουιτ Εσκιμών)
 - Οικογένεια **να-ντένε** (βόρειο και δυτικό τμήμα Β. Αμερικής, π.χ. ναβάχο)
 - ??**Αμερινδική** οικογένεια (cf. ταξινόμηση Sapir 1929)

Το ζήτημα της αρχικής κοιτίδας

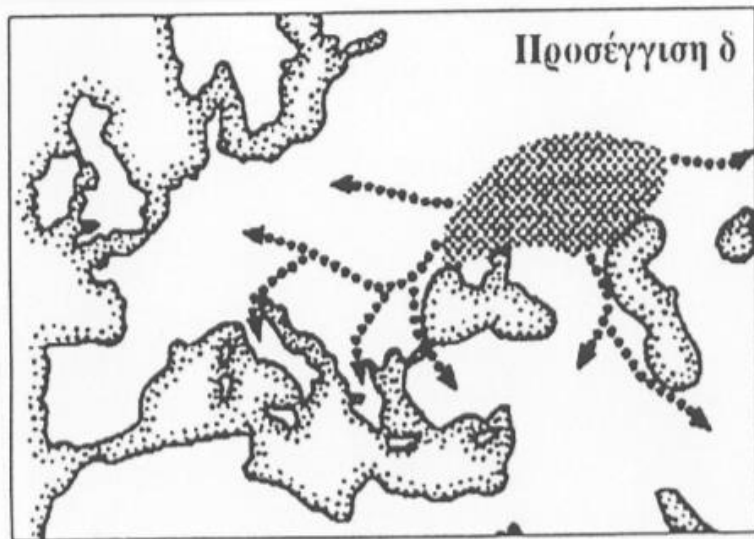
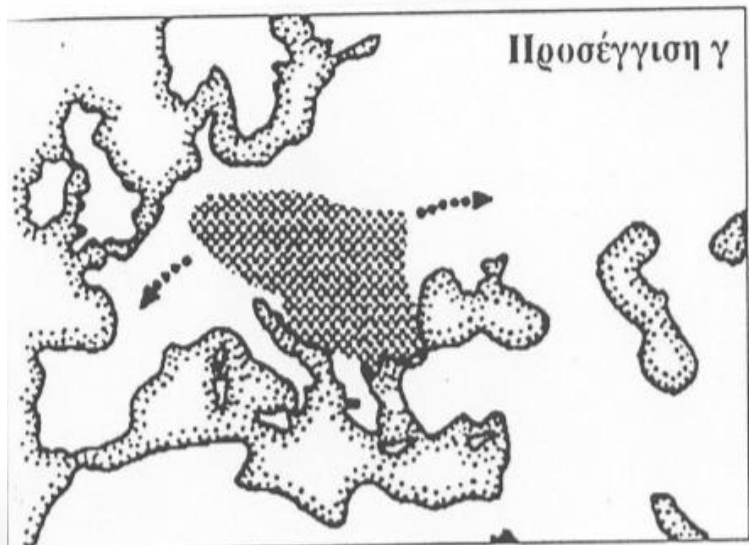
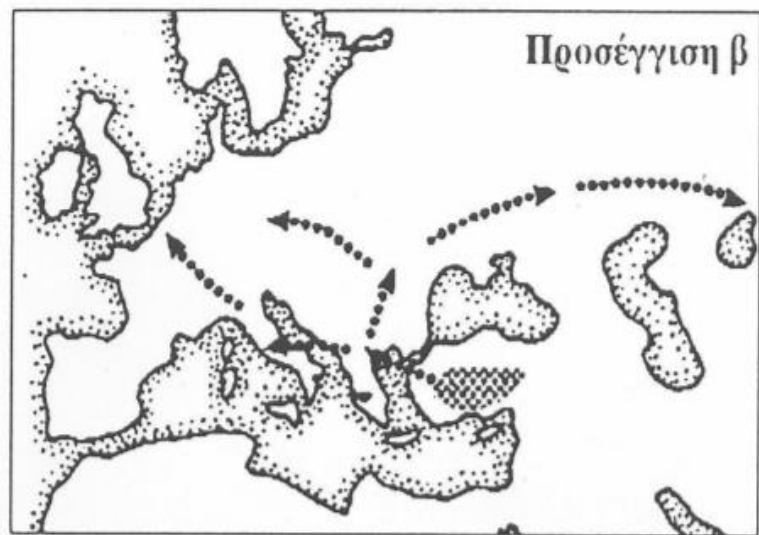
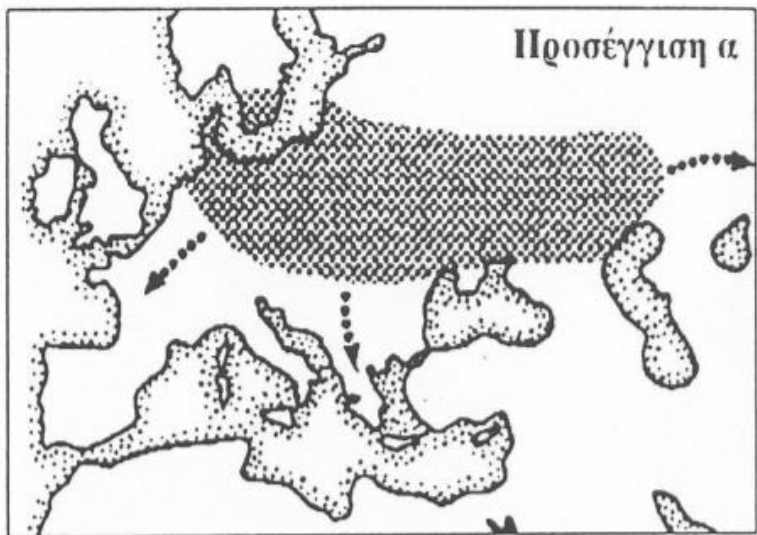
□ Πού βρίσκονταν (και πότε ακριβώς) οι ομιλητές της ινδοευρωπαϊκής γλωσσικής οικογένειας αμέσως πριν αυτή αρχίσει να διασπάται στις ιστορικά μαρτυρημένες γλώσσες και γλωσσικές ομάδες της;

→ Τέσσερις διαφορετικές προσεγγίσεις

Επικρατέστερες:

■ Θεωρία της Ανατολίας (*προσέγγιση β*) : διασπορά της γεωργίας, 7000-4000 π.Χ.

■ «Λύση Κουργκάν» (=τύμβος)» (*προσέγγιση δ*): Ουκρανία, Ν. Ρωσία, 4500-3000 π.Χ.

Οι Ινδοευρωπαίοι

- Οι Ινδοευρωπαίοι ήταν ένας υποθετικός λαός και υπάρχουν πολλές θεωρίες σχετικά με τον τόπο προέλευσής του. Η πιο δημοφιλής είναι η λεγόμενη **'θεωρία των Κουργκάν'** σύμφωνα με την οποία η αρχική κοιτίδα των Ινδοευρωπαίων ήταν η **Ποντική Στέπα**, βόρεια και ανατολικά του Εύξεινου Πόντου.
- Τα **κουργκάν** ήταν **ταφικοί λόφοι** που έχουν ανακαλυφθεί σ' αυτή τη γεωγραφική περιοχή.
- Από αυτή την αρχική τους κοιτίδα ο λαός των Ινδοευρωπαίων **εξαπλώθηκε δυτικά** προς την Ευρώπη και **ανατολικά**, τη Μικρασία, το Ιράν και την Ινδία.

Πώς ακουγόταν η πρωτοϊνδοευρωπαϊκή

- Έχουν γίνει **προσπάθειες ανακατασκευής** αυτής της **αρχικής** κοινής **γλώσσας**, αν και η **απουσία γραφής** την εποχή που **ομιλούταν** κάνει **αδύνατη τη βεβαιότητα στη μορφή** που της αποδίδεται.
- Ο γλωσσολόγος August Schleicher χρησιμοποίησε το λεξιλόγιο της Πρωτοϊνδοευρωπαϊκής για να συντάξει έναν μύθο, «*Τα πρόβατα και τα Άλογα*».
- Ο 'μύθος του Schleicher' έχει ως εξής:
- Ένα πρόβατο που δεν είχε μαλλί είδε κάποια άλογα, **ένα** από τα οποία τραβούσε μία **βαριά άμαξα**, **ένα** κουβαλούσε βαρύ **φορτίο**, και **ένα έτρεχε** με έναν **άντρα** να το καβαλάει. Το πρόβατο είπε στα άλογα: «*Η καρδιά μου πονάει, που βλέπω έναν άντρα να οδηγεί άλογα*». Τα άλογα είπαν: «*Άκου, πρόβατο, οι καρδιές μας πονούν όταν βλέπουν αυτό: ένας άντρας, το αφεντικό, φτιάχνει ένα ζεστό ένδυμα για τον εαυτό του από το μαλλί ενός πρόβατου. Και το πρόβατο δεν έχει μαλλί.*» Αφού άκουσε αυτήν την κουβέντα το πρόβατο, απομακρύνθηκε τρέχοντας στον κάμπο.

Απαγγελία

- Ο γλωσσολόγος Andrew Byrd το απαγγέλει, χρησιμοποιώντας όσες πληροφορίες υπάρχουν για το πώς ακουγόταν η γλώσσα αυτή:
- Η προφορά των λέξεων του αποσπάσματος μεταγράφεται στα αγγλικά ως εξής:

Avis akvāsas ka

Avis, jasmin varnā na ā ast, dadarka akvams, tam, vāgham garum vaghantam, tam, bhāram magham, tam, manum āku bharantam. Avis akvabhjams ā vavakat: kard aghnutai mai vidanti manum akvams agantam. Akvāsas ā vavakant: krudhi avai, kard aghnutai vividvant-svas: manus patis varnām avisāms karnauti svabhjam gharmam vastram avibhjams ka varnā na asti. Tat kukruvants avis agram ā bhugat.

Ινδοευρωπαϊκή Γλώσσα

- Μέχρι **σήμερα δεν έχει βρεθεί κανένα γραπτό μνημείο της** και το **λεξιλόγιό** της και η **δομή** της **αναπλάθονται** με **βάση συγκρίσεις** που γίνονται μεταξύ των ινδοευρωπαϊκών γλωσσών, σύγχρονων και αρχαίων.
- Υπολογίζεται ότι η **διάσπασή της** σε διάφορες ομάδες άρχισε περίπου την **4^η χιλιετία** π.Χ.
- **λεξιλόγιο πρωτοϊνδοευρωπαϊκής**
Οι Ινδοευρωπαίοι δεν άφησαν γραπτά μνημεία και η αναδημιουργία της γλώσσα τους βασίζεται σε συγκριτικές μελέτες μεταξύ όλων των γνωστών ινδοευρωπαϊκών γλωσσών.

Από τη σύγκριση αυτή και τη χρήση κάποιων κανόνων φωνολογίας προκύπτουν οι ανακατασκευασμένες λέξεις και η δομή της πρωτοϊνδοευρωπαϊκής. Οι λέξεις αυτές γράφονται με έναν αστερίσκο '*' μπροστά.

Ινδοευρωπαϊκή Γλώσσα

- Για την ανακατασκευή μιας ρίζας **συγκρίνονται αντίστοιχες λέξεις στη σημασία και το άκουσμα** από όλες τις **ινδοευρωπαϊκές γλώσσες**.
- Στη συνέχεια **απομονώνονται τα πιο κοινά γράμματα** σε όλες αυτές τις παρόμοιες λέξεις και **προκύπτει η πρωτοϊνδοευρωπαϊκή ρίζα**.

Στην πρωτοϊνδοευρωπαϊκή η λέξη ***wodr** σήμαινε νερό. Η πρωτολέξη-ρίζα προέκυψε από τη σύγκριση της λέξης νερό σε πολλές ινδοευρωπαϊκές γλώσσες όπως τα ελληνικά που είναι 'ύδωρ', τα αγγλικά *water*, τα γερμανικά *wasser*, ρώσικα *βαντά* και τα βουλγάρικα *βοντά*.

Γραμματική ΙΕ

- γραμματική

Η γλώσσα ήταν κλιτή, με καταλήξεις δηλαδή που άλλαζαν ανάλογα με το γένος, τον αριθμό κ.τ.λ., και η γραμματική της ήταν αρκετά πολύπλοκη.

- Είχε πολλές πτώσεις, τρία γένη και παρουσίαζε εναλλαγή φωνηέντων μέσα στη λέξη, φαινόμενο που στη γλωσσολογία ονομάζεται **άμπλαουτ**.

ΙΣΤΟΡΙΚΟΣΥΓΚΡΙΤΙΚΗ ΓΛΩΣΣΟΛΟΓΙΑ

Σύγκριση γλωσσών

- 18^{ος} αιώνας: **σημασία της γραμματικής δομής για σύγκριση γλωσσών**
- Η **συγγένεια** σανσκριτικής με Ελληνική, Λατινική και άλλες γλώσσες έδωσε το έναυσμα για πληρέστερη σύγκριση γλωσσών και αναγωγή στη ‘μητέρα γλώσσα’ που ονομάζεται Ινδοευρωπαϊκή ή **Ινδογερμανική** όπως προτιμούν οι Γερμανοί
- Από τον Franz Bopp και Jacob Grimm θεμελιώθηκε το πρώτο τέταρτο του **19^{ου}** αιώνα η **ιστορικοσυγκριτική γλωσσολογία**
- Πρώτη φορά **αμφισβητήθηκε** η **ανωτερότητα** και **τελειότητα** των δύο γλωσσών και τα **πρωτεία** δόθηκαν στη **Σανσκριτική**
- Η ιστορική σύνδεση των γλωσσών συνδέεται στενά με τον **εθνικισμό** και τον **ρομαντισμό** της εποχής
- Επιπλέον η ιστορικοσυγκριτική έρευνα **επηρεάστηκε από φυσική ιστορία και κατατάχθηκε στις ιστορικές επιστήμες**

Γλώσσες = έθνη;

- Επομένως, η αναζήτηση της ιστορίας των ΙΕ γλωσσών ουσιαστικά είχε ανασηματοδοτηθεί ως ιστορία των εθνών της Ευρώπης (και της Ινδίας)
- Στα πλαίσια του ρομαντισμού, όσο παλιότερες οι ρίζες σου τόσο καλύτερες και ευγενέστερες
- Η ΙΕ οικογένεια «χρυσή» ευκαιρία για τους λαούς της Ευρώπης να αποδείξουν:
 - Α) τις βαθιές ρίζες τους
 - Β) την ενότητά τους (έναντι άλλων λαών, πολλούς από τους οποίους είχαν υποδουλώσει με τον έναν ή τον άλλο τρόπο)

Η λειτουργία της γλώσσας

- Ουσιαστικά, η **γλώσσα** αντιμετωπιζόταν μέχρι και τα μισά του 20^{ου} αι. ως **δοχείο, θεματοφύλακας, ιερό απαύγασμα** της «ουσίας» - του **πολιτισμού** – των αρχών ενός λαού που έρχεται από το βαθύ παρελθόν, τις ρίζες του λαού, και εκφράζει τον χαρακτήρα του λαού
- Η ιδέα αυτή εμφανίστηκε με διάφορες μορφές, πβ. υπόθεση Sapir-Whorf για τις ινδιάνικες γλώσσες
- **Απαξιώθηκε** η αντίληψη αυτή λόγω της επίκλησής της από τους «Εθνοσοσιαλιστές» και **την άνοδο του δομισμού**
- Όμως και σήμερα: Linguistic relativity (Γλωσσικός σχετικισμός), **έχει αναθερμανθεί η συζήτηση** υπό άλλο πρίσμα, όχι τόσο ιστορικό

ΙΕ και νεοναζί

- Η **ναζιστική θεωρία περί γλώσσας** ως παρακαταθήκης του έθνους, ως «μητέρας που αγκαλιάζει τα παιδιά της» προέρχεται από την εικόνα της μητέρας-γλώσσας της ΙΕ γλωσσολογίας
- Μάλιστα, ο γλωσσικός συσχετισμός των αρχαίων Γερμανών με τους αρχαίους Έλληνες έδινε **λαβή για θεωρίες** περί «**ανώτερου ΙΕ πολιτισμού**», του οποίου οι Ναζί ήταν κοινωνός
- Εν μέρει, η **ναζιστική γλωσσολογία** ήρθε ως **αντίδραση** στην **άρνηση της ιστορικότητας της γλώσσας** από τον δομισμό

Ιστορικοσυγκριτική γλωσσολογία

- Η ιστορικοσυγκριτική γλωσσολογία του 20^{ου} αιώνα ακολουθεί τα νεότερα ρεύματα:
 1. Δομισμό
 2. Γενετική – μετασχηματιστική γραμματική
 3. Κοινωνιογλωσσολογία
- Εξετάζει μεταβολές όχι μεμονωμένων στοιχείων (όπως παλαιότερα) αλλά γλωσσικών δομών με τη βοήθεια σύγχρονων μεθόδων
- **Χρησιμοποιείται και ο όρος συγκριτική γλωσσολογία** γιατί το γενετικός αποδίδει και το *genetic* (γενετικός) και το *generative* (παραγωγικός)
- Συγκριτική γλωσσολογία = τομέας της διαχρονικής γλωσσολογίας που συγκρίνει τις δομές 2 ή περισσότερων γλωσσών **όχι υποχρεωτικά συγγενών**, ενδιαφερόμενη πρωτίστως για τη **διδασκαλία των γλωσσών**

Ιστορικοσυγκριτική Γλωσσολογία

- Η **ιστορικοσυγκριτική μέθοδος** (ΙΣ) είναι μια σειρά από τεχνικές που μπορούν να χρησιμοποιηθούν για να εξαχθούν τα χαρακτηριστικά μιας παλαιότερης γλώσσας **συγκρίνοντας τα χαρακτηριστικά σύγχρονων παράγωγων γλωσσών**.
- Η ΙΣ μέθοδος **ξεκινά** παρατηρώντας **αντιστοιχίες** μεταξύ **φωνημάτων** συσχετιζόμενων γλωσσών.
- κάθε αγγλόφωνος ομιλητής που μαθαίνει γερμανικά θα παρατηρήσει την κανονικότητα με την οποία το **αγγλικό** /t/ αντιστοιχεί στο **γερμανικό** /ts/, **το φώνημα με το οποίο οι Γερμανοί προφέρουν το γράφημα z: to / zu, two / zwei, ten / zehn, tooth / Zahn** κ.ά.

Ιστορικοσυγκριτική Γλωσσολογία

- Η **γλώσσα πρόγονος** ήταν τα **αρχαία Γερμανικά** από την οποία προήλθαν, τόσο τα Γερμανικά, όσο και τα Αγγλικά. Το ζεύγος φωνημάτων /t/ ~ /ts/ **προέρχεται από ένα κοινό συμφωνικό φώνημα της αρχαίας Γερμανικής** το οποίο σταδιακά άρχισε να προφέρεται διαφορετικά σε ορισμένες διαλέκτους.
- Π.χ. ΑΕ πα**t**ήρ - σανσκρι. Pi**t**a - λατ. pa**t**er - γερμ. Va**t**er, αγγλ. fa**th**er, ΑΕ μήτηρ - σανσκρι. ma**t**a - λατ. ma**t**er - γερμ. Mu**tt**er - αγγλ. mo**th**er)
- Οι **αντιστοιχίες δεν** ήταν δυνατόν να **αποδοθούν** σε **σύμπτωση** ή γλωσσική επαφή (δανεισμό).
- Η πιο πειστική εξήγηση ήταν η **γλωσσική συγγένεια και η κοινή καταγωγή μία κοινή μητέρα πρωτο-γλώσσα, την Πρωτο-Ινδοευρωπαϊκή.**

Ινδοευρωπαϊκή γλώσσα

- Ο σημαντικότερος ίσως σταθμός της ΙΣ μεθόδου τον 19^ο αιώνα ήταν η **αυξανόμενη κατανόηση των σχέσεων** μεταξύ της ομάδας των **γλωσσών** που ονομάζονται **Ινδοευρωπαϊκές**.
- Οι **ομοιότητες** μεταξύ των Ελληνικών, Λατινικών και των σύγχρονων Ρωμανικών και Γερμανικών γλωσσών είχαν ήδη εντοπιστεί νωρίτερα.
- Ωστόσο, μόλις στα τέλη του 18^{ου} αιώνα **ανακαλύφθηκε** ότι και τα **Σανσκριτικά**, η *ιερή γλώσσα του Ινδουισμού* και η πρόγονος γλώσσα των σύγχρονων γλωσσών της Βόρειας Ινδίας **σχετίζεται** επίσης με τις κλασικές ευρωπαϊκές γλώσσες.
- **Σταδιακά** και **άλλες γλώσσες** που εκτείνονται **γεωγραφικά** από την Ισλανδία έως την Ινδία **αναγνωρίστηκαν** ότι **ανήκουν** σε έναν **κοινό** γλωσσικό πρόγονο.
- Αν και δεν υπάρχουν γραπτές μαρτυρίες αυτής της γλώσσας, **ονομάστηκε Πρωτο- Ινδοευρωπαϊκή**.

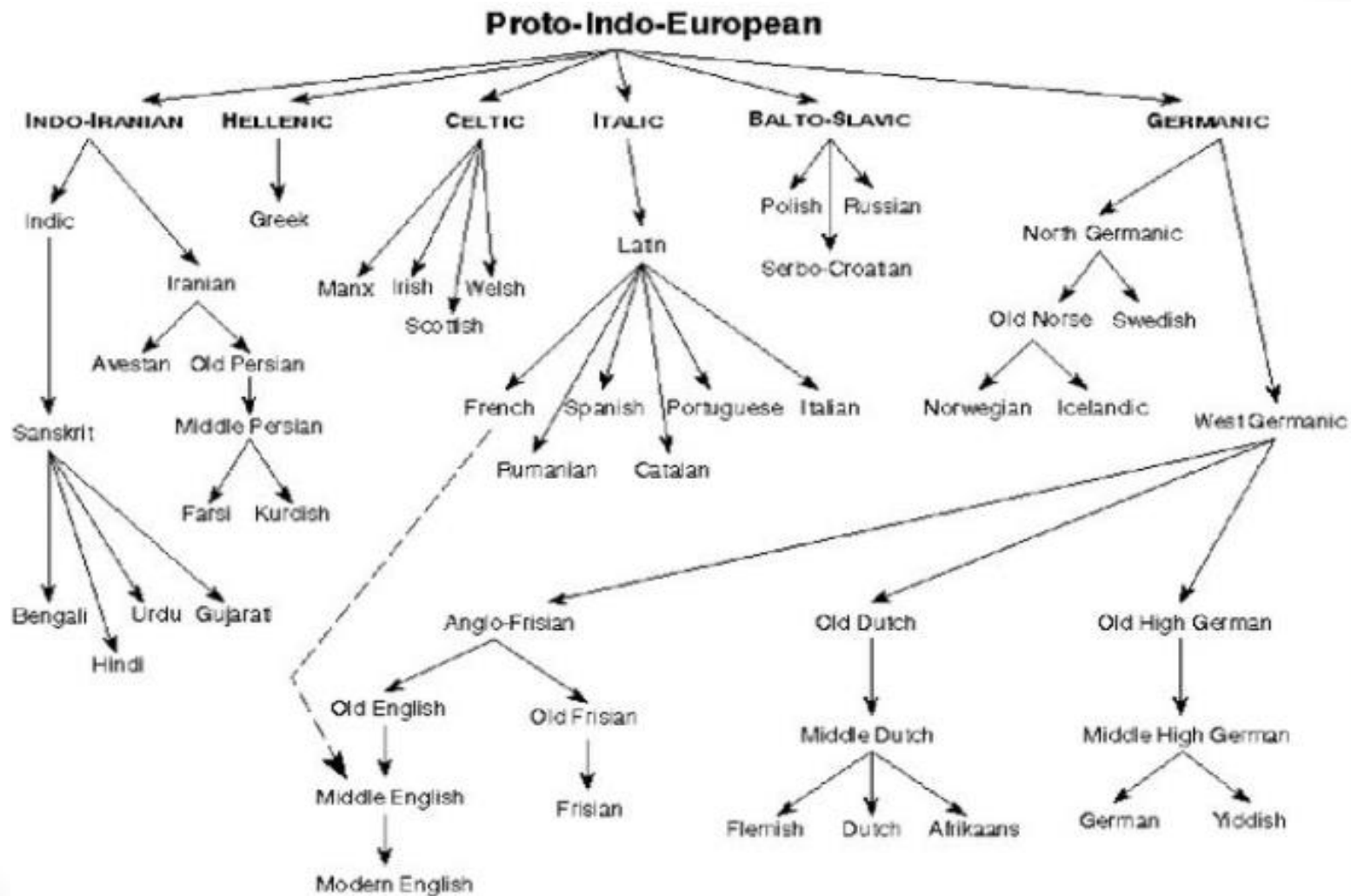
Ινδοευρωπαϊκή γλώσσα

- Στα τέλη του 18^{ου} αι ανακαλύφθηκαν τα **Σανσκριτικά** και οι μελέτες του **Panini**.
- Φιλολόγοι όπως ο Άγγλος Daniel Jones και άλλοι πρόσεξαν ότι ανάμεσα στα **γοθικά** (αρχαία γερμανικά), τα **σανσκριτικά**, τα **αρχαία ελληνικά** και τα **λατινικά** υπήρχαν ηχητικές αντιστοιχίες.
 - Π.χ. ΑΕ ποδός – Σανσκρ **p**edas – Γοτθ **f**otus (πρβλ. foot)
- Οι αντιστοιχίες δεν ήταν δυνατόν να αποδοθούν σε σύμπτωση ή σε δανεισμό.
- Η πιο πειστική εξήγηση για το φαινόμενο ήταν η **γλωσσική συγγένεια**: κοινή καταγωγή των εν λόγω γλωσσών από την **Πρωτο-ινδοευρωπαϊκή**.

Ινδοευρωπαϊκή γλώσσα

- Είναι γεγονός ότι **οι ΙΕ γλώσσες σχηματίζουν** σαφώς καθορισμένες **γλωσσικές υποομάδες**.
- Τα **Αγγλικά, Γερμανικά, Ολλανδικά και τα Σκανδιναβικά** εμφανίζουν πολλές **ομοιότητες** και μπορούν δίχως αμφιβολία να καταταχθούν στη **Γερμανική υποομάδα** των ΙΕ γλωσσών.
- **Αντίστοιχα** καθορίζονται και οι **υπόλοιπες** υποομάδες της ΙΕ γλώσσας.
- Ινδο-ευρωπαϊκή (ΙΕ) γλώσσα μιλήθηκε περίπου το **5000** π.Χ. από έναν **λαό** που ζούσε από τον ποταμό Βιστούλα της **Πολωνίας** έως τα **Καυκάσια Όρη** στη Νοτιοδυτική πρώην Σοβιετική Ένωση **ή** στην **Ανατολία** (σημερινή Τουρκία).
- Καθώς η φυλή μεγάλωνε και εξαπλωνόταν στην περιοχή που είχε καταλάβει άρχισαν **να αναπτύσσονται διάλεκτοι** που με την πάροδο του χρόνου άρχισαν να μην γίνονται αμοιβαία κατανοητές μεταξύ τους.
- Σταδιακά, **οι διάλεκτοι αυτές εξελίχθηκαν σε ξεχωριστές γλώσσες** και καθώς οι φυλές που τις μιλούσαν εξαπλώνονταν δημιουργήθηκε ένα δένδρο σχετιζόμενων γλωσσών και διαλέκτων σε όλη την ΙΕ περιοχή.

Τυπολογία ΙΕ γλωσσών

Ινδοευρωπαϊκή γλώσσα

Ιστορικοσυγκριτική γλωσσολογία

- Για να αποδειχθεί ο βαθμός συγγένειας ανάμεσα σε δυο ή περισσότερες γλώσσες, έπρεπε να μελετηθούν αυστηρά οι **φωνητικές αντιστοιχίες**.
- Αναπτύσσεται μια αυστηρή μεθοδολογία, η οποία βασίζεται σε **προσεκτική παρατήρηση γλωσσικών δεδομένων**.
- Από την παρατήρηση αυτή εξάγονται εμπειρικά οι φωνητικές αντιστοιχίες υπό τη μορφή **νόμων**.
- Οι νόμοι αυτοί περιγράφουν τις αλλαγές που υπέστη ένας **φθόγγος** από ένα προηγούμενο χρονικό στάδιο (τη μητέρα γλώσσα) στο επόμενο (θυγατρικές γλώσσες).

Jacob Grimm

p	→ f	t	→ θ	k	→ χ
Λατινικά	Αγγλικά	Λατινικά	Αγγλικά	Λατινικά	Αγγλικά
pater	father	tres	three	caput	head
piscis	fish	torrere	thirst	cornu	horn
pecu	fee	tenuis	thin	cent	hund(red)

- Οι αντιστοιχίες των ήχων στις διαφορετικές ΙΕ υποομάδες έγιναν αντιληπτές από Jacob Grimm το 1822 στην γραμματική της Γερμανικής που εξέδωσε εκείνη την περίοδο.
- Ο Grimm παρατήρησε ότι **οι λέξεις των αρχαίων ΙΕ γλωσσών** (Ελληνικά, Λατινικά, Σανσκριτικά) που έχουν **p, t, k** στις Γερμανικές γλώσσες **εμφανίζονται με f, θ, χ**, δηλ. τα άηχα κλειστά εμφανίζονται άηχα εξακολουθητικά.

Jacob Grimm

b	→ p	d	→ t	g	→ k
Λατινικά	Αγγλικά	Λατινικά	Αγγλικά	Λατινικά	Αγγλικά
Labium	lip	duo	two	granum	corn

- Αντίστοιχα, τα **ηχηρά κλειστά** (b, d, g) των αρχαίων ΙΕ γλωσσών εμφάνισαν σταθερές **αντιστοιχίσεις** με τα **άηχα κλειστά** (p, t, k) των **Γερμανικών γλωσσών**.

Οι εξαιρέσεις

- **Σύντομα**, έπειτα από τη διατύπωση των κανονικοτήτων αυτών **εμφανίστηκαν** οι πρώτες εξαιρέσεις.
- Έτσι για τη λέξη «είναι» τα Σανσκριτικά είχαν τη λέξη «*asti*», τα Ελληνικά «*εστί*» και τα Λατινικά «*est*».
- Τα Γοτθικά, που αποτελούν τη Γερμανική γλώσσα με τις αρχαιότερες γραπτές μαρτυρίες, για την ίδια λέξη είχε την «*ist*».
- Σύμφωνα με το νόμο του Grimm στη Γοτθική η λέξη θα έπρεπε να είναι «*isθ*». **Αν και στην αρχή αυτό φαινόταν σαν μια απλή ενοχλητική «εξαίρεση»** η περαιτέρω εξέταση δεδομένων αποκάλυψε ότι το **φαινόμενο ήταν διαδεδομένο**.
- Η εξέταση του φωνητικού περιβάλλοντος της «εξαίρεσης» έδειξε ότι το ΙΕ ***t*** διατηρούσε την αρχαία προφορά του και **δεν τρεπόταν σε *θ*** βάσει του νόμου του Grimm, όταν το *t* ήταν το δεύτερο μέλος ενός άηχου συμφωνικού συμπλέγματος.

Οι εξαιρέσεις

- Ο Δανός γλωσσολόγος Karl Werner το 1875 παρατήρησε ότι ορισμένες λέξεις στις Γερμανικές γλώσσες εμφανίζονται να έχουν μη ομαλή εξέλιξη των ΙΕ άηχων κλειστών.
- Έτσι για παράδειγμα η ΙΕ λέξη **pa**ter στα Λατινικά και τα Ελληνικά εμφανίστηκε ως **fe**der στα Αρχαία Αγγλικά και **fa**dar στα Γοτθικά. Τα **IE p, t, k** αντί να γίνονται **f, θ, x** εμφανίζονται σε ορισμένα περιβάλλοντα ως **b, d, g**, ανατρέποντας το νόμο του Grimm.
- Η προσεκτικότερη εξέταση του φωνητικού περιβάλλοντος και αυτών των «εξαιρέσεων» **οδήγησε στην ανακάλυψη άλλης μιας κανονικότητας.**
- Τα ΙΕ **f, θ, x** που είχαν προκύψει από τον νόμο του Grimm τρέπονται σε **b, d, g** όταν το προηγούμενο φωνήεν της ΙΕ ρίζας της λέξης είναι άτονο.
- Η διατύπωση αυτή ονομάστηκε **νόμος του Werner** και ισχυροποίησε την πεποίθηση πολλών γλωσσολόγων της εποχής ότι **η γλωσσική αλλαγή διαμορφώνεται μέσω νόμων που δεν έχουν εξαιρέσεις.**

Ιστορικοσυγκριτική γλωσσολογία

- Επιδεικνύει σημαντικά επιτεύγματα:
 - Εγκαθιδρύει μια **αυστηρά εμπειρική μέθοδο** γλωσσικής περιγραφής, χάρη στην οποία η μελέτη της γλώσσας καθιερώνεται πια ως επιστήμη.
 - Με την ιδιαίτερη προσοχή που δίνει στους φθόγγους της γλώσσας, **κατευθύνει την προσοχή και προς την προφορική μορφή** της.
 - Ερμηνεύει την **ιστορική εξέλιξη** της γλώσσας ως κάτι **το φυσικό** και συστηματικό που διέπεται από νόμους.
 - Αντίθετα προς τη γνώμη των Αλεξανδρινών, **η γλωσσική αλλαγή δεν είναι γλωσσική φθορά**.

Ινδοευρωπαϊκή γλωσσολογία

- Εμφάνιση και θεμελίωση του κλάδου στα τέλη του 18^{ου} αι.-αρχές 19^{ου}
- *Γιατί δεν υπήρχε νωρίτερα ως επιστημονικός κλάδος;*
- Απόψεις αρχαίων Ελλήνων περί «βαρβάρων»
- Κυριαρχία ιερών κειμένων κατά τον Μεσαίωνα
- Πνεύμα Διαφωτισμού και επαφή Ευρωπαίων με Ινδούς

ΙΕ Οικογένεια γλωσσών

- Ανακάλυψη της σανσκριτικής: κλειδί για σύγκριση με τις ευρωπαϊκές γλώσσες.
 - Η αρχαιότερη από τις τότε γνωστές γλώσσες, παλαιότερο κείμενο του 1000 π.Χ.
 - Σχετικά διαφανής, δηλ. διατηρείται η αρχική δομή των τύπων.
- 1498: ο Βάσκο ντε Γκάμα ανακαλύπτει τη θαλάσσια οδό προς Ινδία, εγκατάσταση Ευρωπαίων.
- 1550: εντοπισμός ομοιοτήτων

Ινδοευρωπαϊκές γλώσσες

- Βασικός ισχυρισμός: μια αρκετά μεγάλη ομάδα γλωσσών της Ευρώπης και της Ασίας έχουν **κοινή καταγωγή**.
- Σχεδόν το σύνολο των σύγχρονων γλωσσών της Ευρώπης (με την *εξαίρεση* της ουγγρικής, της φινλανδικής, της τουρκικής και της βασκικής).
- Ακόμη στην Ασία: *ινδική – περσική – αρμενική – ανατολιακός κλάδος (χεττιτική κ.ά.) – τοχαρική*.

Ινδοευρωπαϊκές γλώσσες

Η πρώιμη κατανομή των
Ινδοευρωπαϊκών Γλωσσών

Η πρώιμη ιστορική κατανομή των κύριων ινδοευρωπαϊκών γλωσσικών ομάδων

Συνοψίζοντας...με την Ιστορικοσυγκριτική Γλωσσολογία

Συνοψίζοντας...με την Ιστορικοσυγκριτική Γλωσσολογία

- **εγκαθιδρύεται αυστηρά εμπειρική μέθοδος γλωσσικής περιγραφής** (ανάλυση δεδομένων),
- δίδεται **ιδιαίτερη προσοχή στους φθόγγους** και την ηχητική πλευρά της γλώσσας, με αποτέλεσμα να κατευθύνεται η εστίαση προς τον προφορικό λόγο,
- **ερμηνεύεται η ιστορική εξέλιξη της γλώσσας** ως κάτι το φυσικό και το συστηματικό, το οποίο διέπεται από νόμους,
- **απενοχοποιείται η γλωσσική αλλαγή και παύει να θεωρείται φθορά**, σε αντίθεση με τις σχετικές αντιλήψεις των Αλεξανδρινών.

Συμπεράσματα

- **Χατζιδάκις**: Πρώτος Γλωσσολόγος στην Ελλάδα (Αθήνα), ινδο-ευρωπαϊστής [ευτυχώς]
- Σε επίσημους κύκλους **η αντίληψη για την ΙΕ οικογένεια ποτέ δεν αμφισβητήθηκε**
- Ωστόσο, **ακόμα** και σήμερα **επιζούν προ-επιστημονικές αντιλήψεις** για την καταγωγή της ελληνικής γλώσσας, των Ελλήνων κ.λπ.
- **Η ΙΕ γλωσσολογία** πάντοτε αποτελούσε προσφιές πεδίο **πολιτικής και ιδεολογικής αντιπαράθεσης**
- Δείγμα **της σημασίας της η επέκτασή** της σε χώρους **εκτός** της γλωσσολογίας
- Τελικά, αποδεικνύει ότι η **ενασχόληση** με την σχέση **γλώσσας-κοινωνίας** είναι μια **πολιτική πράξη**

ΔΟΜΙΣΜΟΣ

Δομισμός

- Ο όρος *δομισμός* (ή *στρουκτουραλισμός*) στη γλωσσολογία καταγράφει την αναγνώριση (επίτευγμα του 20^{ού} αιώνα που συνδέεται με το όνομα του μεγάλου ελβετού γλωσσολόγου **Saussure**) ότι **η γλώσσα είναι ένα σύστημα στοιχείων** και **όχι μια απλή συμπαράθεση στοιχείων**.
- Συγκροτείται, δηλαδή, από μονάδες σε διάφορα επίπεδα (**φωνολογία, μορφολογία, σύνταξη, σημασία**), οι οποίες βρίσκονται σε αλληλεξάρτηση μεταξύ τους.

Δομισμός

Η αναγνώριση του συστηματικού χαρακτήρα της γλώσσας:

- **α. αντικαθιστά την ατομιστική προσέγγιση της γλώσσας** του 19^{ου} αιώνα (μελέτη των μεμονωμένων στοιχείων χωρίς την αναγνώριση των αλληλεξαρτήσεών τους)
- **β. αναδεικνύει τη συγχρονική αυτάρκεια της γλώσσας:** ακριβώς επειδή η γλώσσα σε κάθε δεδομένη στιγμή αποτελεί ένα σύστημα που τίθεται στην υπηρεσία της επικοινωνίας, η περιγραφή της και η μελέτη της **δεν προϋποθέτει το ιστορικό της παρελθόν**. Το ιστορικό **παρελθόν** μιας γλώσσας απλά προσφέρει την **ερμηνεία** για **την ανάδυση ενός γλωσσικού συστήματος** μέσα από προγενέστερα γλωσσικά συστήματα.
- Η θέση αυτή ουσιαστικά αντανακλά την **εμπειρία** του ίδιου του ομιλητή μιας γλώσσας, ο οποίος λειτουργεί ως **ομιλητής** και **χρήστης** με βάση τη γνώση που έχει της δομής της μητρικής του γλώσσας και βέβαια **όχι με βάση τη γνώση της ιστορίας** της γλώσσας.

Επανάσταση στη γλωσσολογία

- Πρόκειται για **επανάσταση** στο χώρο της επιστημονικής γλωσσολογίας
- **Από ιστορική επιστήμη** υψώνεται σε **συστηματική επιστήμη**
- Προσεγγίζεται η γλώσσα ως **σύνολο αλληλέγγυων** και με **αμοιβαίες σχέσεις** στοιχείων στην αδιάκοπη λειτουργία τους
- Αυτό είναι η **πραγματικότητα της γλώσσας** (Saussure, 1979)

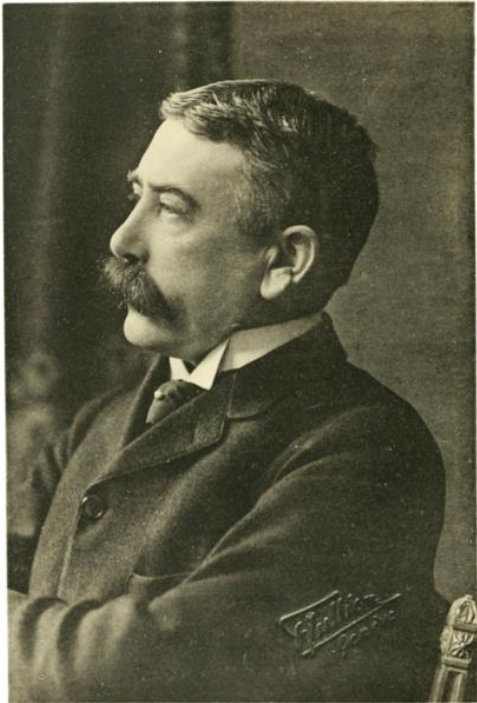
Ferdinand de Saussure (1857-1913) (1)

Ο Saussure θεωρείται ο πατέρας της σύγχρονης γλωσσολογίας. Γεννήθηκε στη Γενεύη το 1857 και από μικρός έδειξε σημάδια εξαιρετικής ευφυΐας. Αφού σπούδασε για ένα χρόνο **Λατινικά, Ελληνικά, Σανσκριτικά** και μια σειρά από διάφορα μαθήματα στο Πανεπιστήμιο της Γενεύης, ξεκίνησε μεταπτυχιακή εργασία στο Πανεπιστήμιο του Leipzig το 1876.

Δύο χρόνια αργότερα στην ηλικία των 21 δημοσίευσε ένα βιβλίο με τον τίτλο: *Mémoire sur le système primitif des voyelles dans les langues indo-européennes* (Διατριβή στο πρωτογενές φωνηεντικό σύστημα των Ινδοευρωπαϊκών Γλωσσών).

Ferdinand de Saussure (1857-1913) (2)

Μετά από αυτό σπούδασε για ένα χρόνο στο Βερολίνο όπου συνέγραψε διδακτορική διατριβή με θέμα την **απόλυτη γενική των Σανσκριτικών**. Εν συνεχεία επέστρεψε στο Λειψζιγκ όπου του απονεμήθηκε το διδακτορικό του το 1880. Σύντομα μετακόμισε στο Παρίσι όπου έδινε διαλέξεις για τα **Γοτθικά** και τα **Αρχαία Γερμανικά**, ενώ περιστασιακά δίδασκε και άλλα αντικείμενα. Δίδαξε συνολικά 11 χρόνια στο Παρίσι και έπειτα επέστρεψε στη Γενεύη το 1891. Εκεί ο Saussure δίδαξε Σανσκριτικά και Ινδοευρωπαϊκά μέχρι το τέλος της ζωής του.

Ferdinand de Saussure (1857-1913) (3)

Μόλις το 1907 ο Saussure ξεκίνησε να διδάσκει το μάθημα της Γενικής Γλωσσολογίας που συνολικά το πρόσφερε για 3 φορές η διδασκαλία του οποίου σταμάτησε το καλοκαίρι του 1911. Πέθανε το 1913 στο Vufflens-le-Château της Ελβετίας.

Ferdinand de Saussure (1857-1913)

- Το έργο *Μαθήματα Γενικής Γλωσσολογίας* δημοσιεύεται το 1916, μετά τον θάνατο του Saussure, από τους φοιτητές του Ch. Bally και A. Sechehaye.
- Σε αυτό παρουσιάζονται οι **βασικές αντιρρήσεις του προς την παραδοσιακή γραμματική** και **θεμελιώνονται οι αρχές της σύγχρονης Γλωσσολογίας**.
- Η **γλωσσολογία αυτονομείται πλέον ως επιστήμη** και παύει να είναι θεραπαινίδα της φιλοσοφίας και της φιλολογίας.
- Η γλώσσα έχει δομή: η θεωρία του Saussure είναι γνωστή ως **δομισμός (structuralism)** και προσεγγίζει τη γλώσσα ως ένα **σύστημα στοιχείων** που **συγκροτείται** από **μονάδες** σε **διάφορα επίπεδα ανάλυσης**.

Ferdinand de Saussure (1857-1913)

- Η γλώσσα είναι σύστημα, που διέπεται από κανονικότητα.
- Κάθε στοιχείο έχει μια αξία (*valeur*) βάσει της θέσης του μέσα στο όλο σύστημα.
- Ο δομισμός μελετά τα διάφορα υποσυστήματα της γλώσσας και την αλληλεξάρτησή τους.
- Ο προφορικός λόγος αποτελεί τη φυσική έκφανση της γλώσσας.
- **Συγχρονική προσέγγιση:** η μελέτη της γλώσσας σε μια δεδομένη στιγμή **δεν προϋποθέτει** την ιστορική της **ανάλυση** → **επανάσταση στον χώρο της επιστημονικής γλωσσολογίας:** από **μια καθαρά ιστορική επιστήμη** → **συστηματική επιστήμη**

Τα θεμέλια μιας νέας επιστήμης

- Το μάθημά του προσπαθεί να **θέσει τη γλωσσολογία** σε μια εντελώς **καινούργια βάση** μελετώντας τη **γλώσσα** ως **δομή/σύστημα**.
- Ο ίδιος φαίνεται να έχει **αυτοσυνείδηση** αυτής της **καινοτομίας**, καθώς το μάθημα ξεκινά από τον εξαρχής **ορισμό του αντικειμένου της γλωσσολογικής επιστήμης**: «**ποιο είναι το πλήρες και ταυτόχρονα το συγκεκριμένο αντικείμενο της γλωσσικής επιστήμης; Το ερώτημα είναι ιδιαίτερα δύσκολο**» (Saussure, 1979: 37), δε θεωρείται αυτονόητο, καθώς στα **φαινόμενα** που σχετίζονται με το **λόγο αναμειγνύονται ουσιώδεις και δευτερεύουσες** πλευρές.
- Ο 1^{ος} διαχωρισμός του Saussure είναι ανάμεσα σε γλώσσα και ομιλία (langue και parole). Η προσπάθεια του Saussure είναι να εντοπίσει το μέρος του **λόγου** που είναι **δομικό, εντοπίζεται έξω** από το **άτομο** και το **δεσμεύει** (ως προϊόν ιστορικής, κοινωνικής συμφωνίας).
- Αντικείμενο της γλωσσολογίας είναι, επομένως, η γλώσσα (langue) ως σύστημα/ως δομή.

Η διάκριση «λόγος ~ ομιλία»

- Ο Saussure χρησιμοποίησε τον όρο **λόγος** (langue) για να εκφράσει το **γλωσσικό σύστημα** που μοιράζονται μια κοινότητα **ομιλητών**, το σύνολο των γλωσσικών **συνηθειών** που επιτρέπουν στον άνθρωπο να **καταλαβαίνει** και να γίνεται **κατανοητός**.
- Η έννοια αυτή εκφράστηκε με τον ακόλουθο μαθηματικό τύπο: $1+1+1+1+1=1$.
- Η ερμηνεία αυτού του τύπου έγινε με μια παρομοίωση που αντιστοιχούσε την έννοια του λόγου με αυτή ενός λεξικού. Ο λόγος είναι αποτυπωμένος στον εγκέφαλο του κάθε ανθρώπου όπως ακριβώς είναι δυνατόν να υπάρχει ένα λεξικό του οποίου ο καθένας να έχει ένα αντίγραφο.

Η διάκριση «λόγος ~ ομιλία»

- Αντίθετα η **ομιλία** (parole) αποτελεί τη συγκεκριμένη **πράξη της ομιλίας** σε πραγματικές **περιστάσεις** από ένα άτομο.
- Και εδώ ο Saussure χρησιμοποίησε την ακόλουθη μαθηματική αναλογία για να εξηγήσει καλύτερα τη συγκεκριμένη έννοια: $1+1'+1''+1''' + 1'''' \dots$
- Η ομιλία είναι "**ατομική**" με την έννοια ότι είναι το μέρος της *langage* που εξωτερικεύεται κατά τη διαδικασία της γλωσσικής ανταλλαγής μεταξύ των ατόμων. Η **ατομικότητά** της απαιτεί ένα ξεχωριστό κύκλωμα ομιλίας που δεν αποτελεί μέρος του λόγου

Χαρακτηριστικά της διάκρισης «λόγος ~ ομιλία»

ΛΟΓΟΣ	ΟΜΙΛΙΑ
Κοινωνικός	Ατομική
Συστηματικός	Μη συστηματική
Εσωτερικός	Εξωτερική

Χαρακτηριστικά της διάκρισης «λόγος ~ ομιλία»

- Ο λόγος είναι **κοινωνικός** με την έννοια ότι ανήκει στο σύνολο των ατόμων που μιλάνε την ίδια γλώσσα.
- Όλοι οι ομιλητές μιας γλώσσας κατέχουν το **ίδιο σύστημα γραμματικών κανόνων** που τους επιτρέπει να παράγουν γλωσσικές εκφράσεις που είναι αμοιβαία κατανοητές.
- Αντίθετα η ομιλία είναι **ατομική** με την έννοια ότι αποτελεί **έκφραση του αφηρημένου γραμματικού συστήματος** (λόγου) από έναν συγκεκριμένο ομιλητή κάθε φορά

Χαρακτηριστικά της διάκρισης «λόγος ~ ομιλία»

- Ο λόγος είναι **συστηματικός** με την έννοια ότι αποτελείται από μια **σειρά από γλωσσικά στοιχεία** τα οποία έχουν **συγκεκριμένες λειτουργίες** και **σχετίζονται** μεταξύ τους με συγκεκριμένο τρόπο.
- Αντίθετα, η ομιλία είναι **α-συστηματική** γιατί **δεν αποτελεί** μέρος του **συστήματος** των γλωσσικών στοιχείων, αλλά **απλή εξωτερίκευσή** του

Χαρακτηριστικά της διάκρισης «λόγος ~ ομιλία»

- Ο λόγος είναι **εσωτερικός** με την έννοια ότι αποτελεί μια νοητική πραγματικότητα. Η **γνώση** των γραμματικών **κανόνων** είναι **υποσυνείδητη** και επιτρέπει ακόμα και σε ανθρώπους **που δεν έχουν πάει σχολείο** να μπορούν να **μιλούν** τη μητρική τους γλώσσα **δίχως προβλήματα** επικοινωνίας.
- Αντίθετα η ομιλία είναι μια **εξωτερική** πραγματικότητα χρησιμοποιεί **συγκεκριμένα όργανα** του ανθρώπινου σώματος για να **παραχθεί** και η **εξωτερίκευσή** της οδηγεί σε **φυσικά φαινόμενα** που μπορούν να καταγραφούν από τις **αισθήσεις** μας (*μπορούμε να ακούσουμε τους ήχους προφέρει, ή να δούμε τα γράμματα που γράφει ο συνομιλητής μας*).

Χαρακτηριστικά της γλώσσας

1. «Είναι το **κοινωνικό μέρος** του λόγου, το **έξω** από το άτομο, που **δεν μπορεί από μόνο** του ούτε να το **δημιουργήσει**, ούτε να το **τροποποιήσει**» (Saussure, 1979), μια κοινωνική και ιστορική σύμβαση που μας δεσμεύει.
2. Η γλώσσα **μπορεί να μελετηθεί σε διάκριση από την ομιλία** (π.χ. μπορούμε να μελετήσουμε τις «νεκρές γλώσσες» χωρίς να τις μιλάμε).
3. Η **γλώσσα είναι ένα ομοιογενές σύστημα σημείων** σε αντίθεση με την **ομιλία που είναι ετερογενής**. Ωστόσο, οι **δύο διαπλέκονται διαρκώς**.
4. Αν και αποτελεί «**αφηρημένο**» σύστημα, **καθίσταται** συγκεκριμένη και «**χειροπιαστή**» (αποτυπώνεται υλικά και παγιώνεται μέσω της γραφής).

Το «σωσσυρικό παράδοξο»

- Εξετάζοντας την έννοια του λόγου ο Labov (1971: 105) ανακαλύπτει αυτό που ονόμασε το “**σωσσυρικό παράδοξο**” (Saussurian paradox).
- Το παράδοξο έγκειται στο ότι για να **μελετήσουμε** την **κοινωνική πλευρά** της γλώσσας θα πρέπει να βασιστούμε στην **ατομική ενδοσκόπηση** του καθενός
- Για να μελετήσουμε την **ατομική πλευρά** της γλώσσας θα πρέπει να **δειγματοληπτήσουμε** τη συμπεριφορά **ολόκληρου** του **πληθυσμού**.
- Εάν ο **καθένας κατέχει τη γνώση της γλωσσικής δομής** (λόγος) και το γραμματικό οικοδόμημα υπάρχει σε κάθε ανθρώπινο εγκέφαλο, τότε για να το **αναλύσουμε** και να περιγράψουμε τη μορφή του θα μας αρκεί να **ρωτήσουμε οποιοδήποτε** άτομο ή **ακόμα** και τους **εαυτούς** μας. Εάν όμως θέλουμε να συλλέξουμε δεδομένα **ομιλίας** (parole) και να εξετάσουμε τη **γλωσσική συμπεριφορά** του κάθε **ατόμου** τότε είναι απαραίτητο να **ερευνήσουμε** τη **χρήση** της γλώσσας μέσα στη **κοινότητα**, από το **σύνολο** των ομιλητών.

Η διάκριση «μορφή ~ περιεχόμενο»

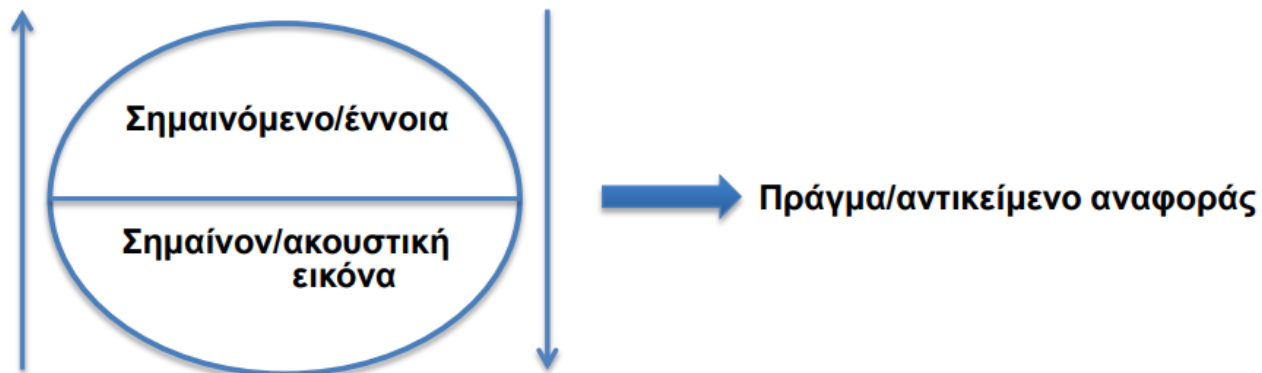
- Η βασική **λειτουργία** της γλώσσας είναι η **επικοινωνία** μεταξύ των μελών μιας ομάδας ατόμων.
- Ωστόσο, αυτό **δεν είναι εφικτό** όταν τα **μέλη** αυτής της ομάδας **δεν χρησιμοποιούν** την ίδια γλώσσα, δηλ. **δεν μοιράζονται** τις ίδιες **συμβάσεις** σχετικά με το ποιοι ήχοι σχετίζονται με ποιες σημασίες.
- Για να το καταλάβουμε καλύτερα, ας σκεφτούμε τι ακριβώς συμβαίνει όταν ακούμε κάποιον να μιλάει μια ξένη γλώσσα. Αυτό που έρχεται στα αυτιά μας δεν είναι άλλο από *μια συνεχόμενη ακολουθία ήχων που παράγονται από τα φωνητικά όργανα του συνομιλητή μας.*
- **Δεν μπορούμε να την καταλάβουμε** γιατί δεν ξέρουμε ποιες ακολουθίες ήχων αντιστοιχούν με ποιες σημασίες.
- Ένα από τα βασικότερα επομένως στοιχεία της γλώσσας είναι ότι **διασυνδέει κάποιες συγκεκριμένες ακολουθίες ήχων** με κάποιες συγκεκριμένες σημασίες.

Η διάκριση «μορφή ~ περιεχόμενο»

- Η γνώση που έχει ο ομιλητής για το **ποιοι ήχοι συνδυάζονται** για να **αποδώσουν μια συγκεκριμένη σημασία** ονομάστηκε από τον Saussure **μορφή (σημαίνον)**,
- Η **γνώση των σημασιών** και των **διασυνδέσεων** τους με τα πράγματα που ορίζουν ονομάστηκε **περιεχόμενο (σημαινόμενο)**.
- Η **συνένωση** της **μορφής** με το **περιεχόμενο** φτιάχνει αυτό που ονομάζεται **γλωσσικό σημείο**.

Το γλωσσικό σημείο

Το σημείο σαν ένωση σημαίνοντος και
σημαινομένου:

Χαρακτηριστικά γλωσσικού σημείου

- **Μοναδικότητα**: Σύμφωνα με αυτήν την αρχή κάθε γλωσσικό σημείο είναι μοναδικό σε μια γλώσσα.
- Μοναδικό με την έννοια **ότι δεν μπορούμε να βρούμε δύο διαφορετικά γλωσσικά σημεία που να ταυτίζονται απόλυτα** μεταξύ τους ως προς τη **σημασία** και τη **μορφή**.
- Αυτό που συνήθως βρίσκουμε είναι **γλωσσικά σημεία που μοιάζουν** στη σημασία και **διαφέρουν** στη μορφή (π.χ. οι λέξεις *όμορφος* ~ *ωραίος*, *χονδρός* ~ *παχύς* κ.ά.), ή
- το αντίθετο δηλ. **γλωσσικά σημεία που μοιάζουν στην μορφή και διαφέρουν στη σημασία** (π.χ. οι λέξεις *κάλλος* ~ *κάλος*, *πάλι* ~ *πάλη* κ.ά.).

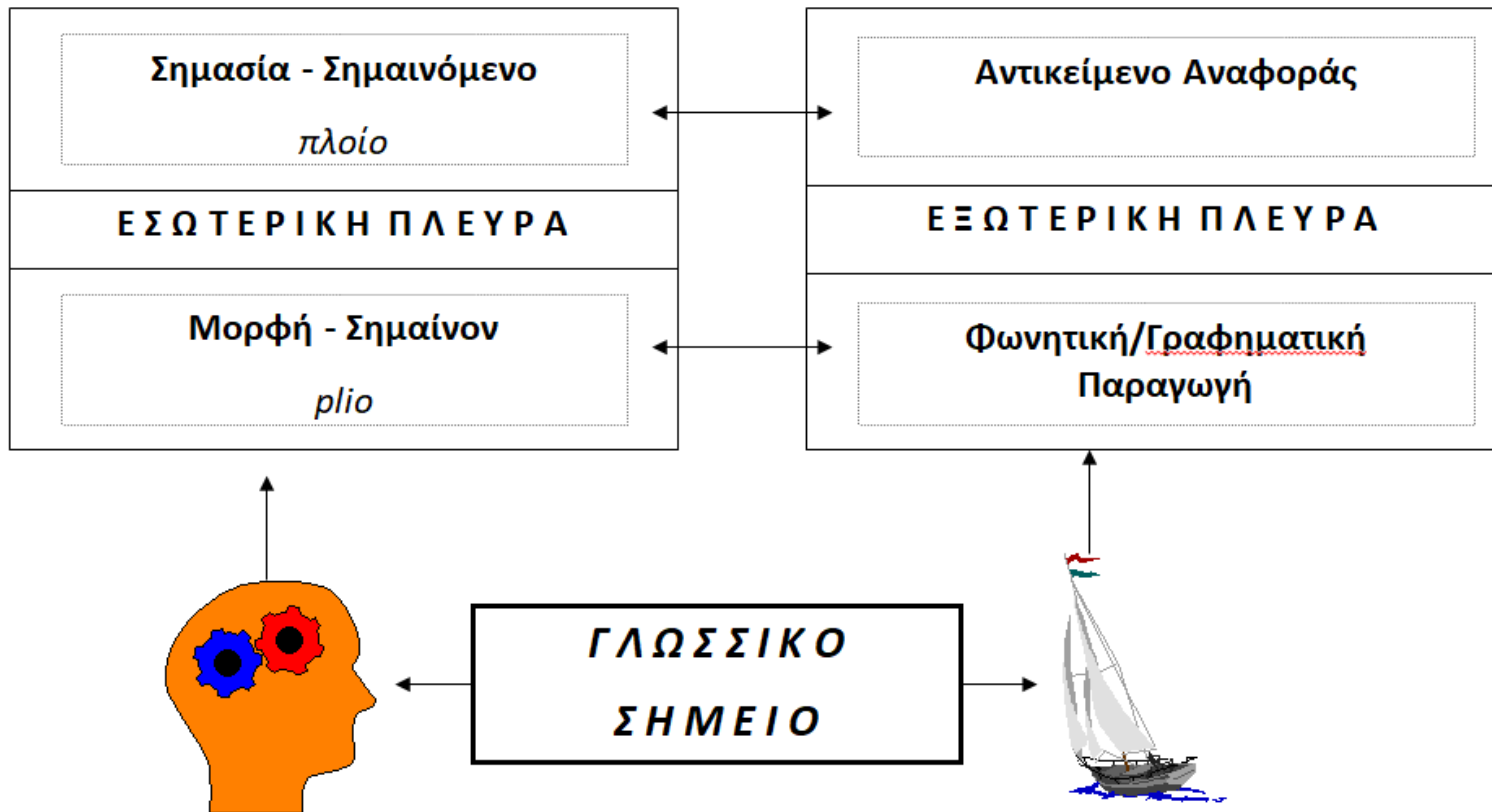
Χαρακτηριστικά γλωσσικού σημείου

- **Συμβατικότητα**: Η βασική αυτή αρχή πηγάζει από το γεγονός ότι **μεταξύ της σημασίας και της μορφής δεν υπάρχει αιτιακή σχέση**.
- Δηλ. το γεγονός ότι η λέξη βιβλίο αποτελείται από την **ακολουθία** των συγκεκριμένων φωνημάτων ν, ι, ν, λ, ι, ο **δεν επιβάλλεται** από κάποια συγκεκριμένη **αναγκαιότητα ή φυσική σχέση**.
- Έτσι μπορεί να εξηγηθεί και το γεγονός ότι **διαφορετικές γλώσσες** επιλέγουν **διαφορετικού τύπου ακολουθίες** ήχων για να αντιπροσωπεύσουν τις ίδιες σημασίες. Έτσι στα Αγγλικά επιλέγεται η ακολουθία b, u , k (book) ενώ στα Ισπανικά η ακολουθία l, i, b, r, o (libro).

Χαρακτηριστικά γλωσσικού σημείου

- Γραμμικότητα: Η **ακουστική μορφή** του γλωσσικού σημείου σχηματίζεται με τη **γραμμική παράθεση φωνημάτων**.
- Η ακολουθία αυτή είναι γραμμική και επεκτείνεται σε όλα τα επίπεδα της γλωσσικής ιεραρχίας.
- Έτσι για να **δημιουργηθούν λέξεις** πρέπει να συνδυαστούν **γραμμικά τα μορφήματα**, ενώ για να **δημιουργηθούν προτάσεις** θα πρέπει να **παρατεθούν γραμμικά οι λέξεις**

Λειτουργία του γλωσσικού σημείου

Εσωτερική πλευρά του γλωσσικού σημείου

- **Σημασία**: Είναι η γνώση που έχουμε στο νου μας για το συγκεκριμένο αντικείμενο (στο συγκεκριμένο παράδειγμα «πλοίο»).
- Η γνώση αυτή προέρχεται μέσα από την **βιωματική εμπειρία** και την **αλληλεπίδραση** με τον εξωτερικό κόσμο και τα αντικείμενα του.
- **Μορφή**: Είναι η γνώση ότι η συγκεκριμένη ακολουθία φωνημάτων (plio) στα Νέα Ελληνικά επενδύει τη σημασία «πλοίο». Στο σημείο αυτό θα πρέπει να εξηγήσουμε ότι η **μορφή είναι και αυτή μια εσωτερική οντότητα**. Είναι και αυτή μια μορφή γνώσης και ακριβέστερα είναι η γνώση της ακουστικής/γραφηματικής σύστασης μιας λέξης. Η **μορφή** στο γλωσσικό σημείο **δε σχετίζεται άμεσα με τους ήχους** (ή τα γράμματα), αλλά αποτελεί **προϋπόθεση** για την **ορθή παραγωγή** και **διάταξη** τους έτσι ώστε να **σχηματιστούν** ακουστικά/ορθογραφικά σωστές λέξεις.

Εξωτερική πλευρά του γλωσσικού σημείου

- **Αντικείμενο αναφοράς**: Αποτελεί την πραγματικότητα της οποίας τη σημασία κατέχουμε και θέλουμε να εκφράσουμε γλωσσικά. Αποτελεί αντικείμενο του εξωτερικού κόσμου με συγκεκριμένη ύλη και βρίσκεται σε άμεση σχέση με τη σημασία.
- **Φωνητική/Γραφή**: Κάθε φορά που θέλουμε να εκφράσουμε τη συγκεκριμένη σημασία ο εγκέφαλός μας δίνει εντολή στα φωνητικά μας όργανα και αυτά κινούνται κατά τέτοιο τρόπο που παράγονται διαδοχικά οι ήχοι *p, l, i, o*. Η **παραγωγή** ήχων, η **υλοποίηση** δηλαδή της μορφής του γλωσσικού σημείου αποτελεί την **φωνητική** υπόσταση της γλώσσας και μαζί με το αντικείμενο αναφοράς αποτελούν την **εξωτερική πλευρά** του γλωσσικού σημείου.

Εξωτερική πλευρά του γλωσσικού σημείου

- Η **πραγμάτωση** της μορφής **δεν** είναι **υποχρεωτικό** να πάρει πάντα τη **μορφή παραγωγής ήχων**.
- Η υλοποίησή της **μπορεί** να γίνει και μέσα από τη **γραφή**. Οι **κινήσεις** που κάνει το **χέρι** όταν γράφει είναι **αντίστοιχες** με αυτές που κάνουν τα **φωνητικά** όργανα όταν προφέρουν με την έννοια ότι και στις δύο περιπτώσεις εξωτερικεύεται η γνώση του πως θα πρέπει να είναι η ακουστική ή η γραπτή εικόνα μιας λέξης.
- Ο **σωστός συνδυασμός φωνημάτων ή γραμμάτων** οδηγεί στην **επιτυχημένη δόμηση της εξωτερικής πλευράς** του γλωσσικού σημείου.

Γλωσσικές λειτουργίες

- **Επικοινωνιακή λειτουργία (communicative function)**: Μέσω αυτής η γλώσσα χρησιμοποιείται ως **βασικό επικοινωνιακό όργανο** μεταξύ των ανθρώπων και γίνεται **διακινήτης μηνυμάτων** με συγκεκριμένο νοηματικά περιεχόμενο που **αποκωδικοποιείται** με βάση **συμβάσεις** κοινά **αποδεκτές** στη γλωσσική κοινότητα.
- **Συναισθηματική λειτουργία (emotive function)**: Η γλώσσα πολλές φορές **χρησιμοποιείται** για την **εξωτερίκευση συναισθηματικών** καταστάσεων (π.χ. ο θυμός μπορεί να εκφραστεί μέσα από συγκεκριμένη γλωσσική συμπεριφορά σε διαφορετικά επίπεδα. Στο επίπεδο της **φωνητικής** με την **αύξηση της έντασης της φωνής** μας, στο επίπεδο του λεξιλογίου με την επιλογή **συγκεκριμένων λεξικών τύπων** με **αρνητική σημασία** κ.ο.κ.)

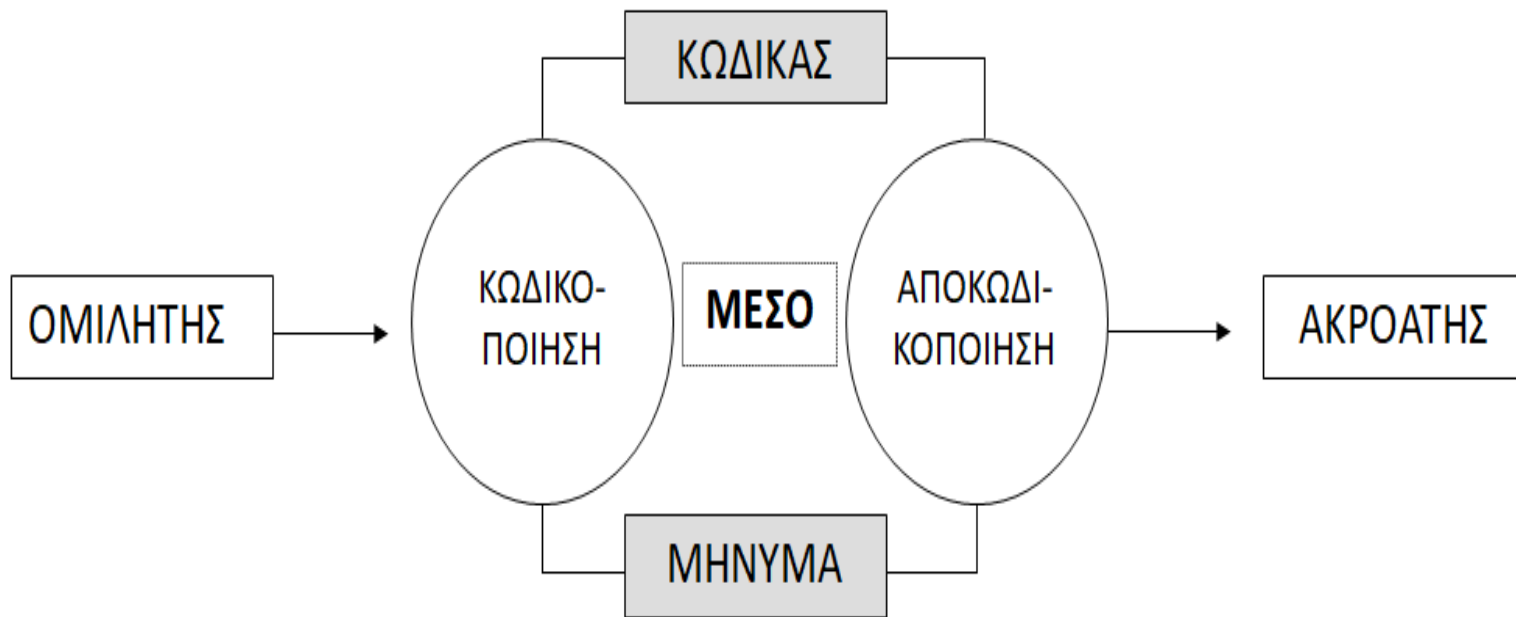
Γλωσσικές λειτουργίες

- **Λειτουργία κοινωνικής αλληλεπίδρασης (social interaction function):** Η γλώσσα χρησιμοποιείται πολλές φορές για να **διατηρήσει μια κοινωνική επαφή** ή να **σηματοδοτήσει** μια συγκεκριμένη **περίσταση** επικοινωνίας.
- Οι χαιρετισμοί (π.χ. καλημέρα, καληνύχτα), οι ευχές (χρόνια πολλά, και του χρόνου) και οι στερεοποιημένες εκφράσεις (Χριστός και Παναγία, με τις υγείες σας) χρησιμοποιούνται τις περισσότερες φορές **όχι για το μήνυμα που φέρουν** αλλά για **την κοινωνική σύμβαση που εξυπηρετούν**.
- **Φωνητική λειτουργία (phonetic function):** Πολλές φορές σε στιχάκια παιδικών τραγουδιών παρατηρούμε την χρήση λέξεων που δεν έχουν καμία σημασία αλλά χρησιμοποιούνται αποκλειστικά για την ρυθμική τους αίσθηση (θυμηθείτε το τραγουδάκι *Α μπε μπα μπλομ*). Σε αυτή τη λειτουργία στηρίχθηκαν και ορισμένα λογοτεχνικά κινήματα όπως ο **Λετρισμός τα οποία παρήγαγαν ποιήματα με "λέξεις" που δεν είχαν καμία ιδιαίτερη σημασία**, αλλά προκαλούσαν **ηχητική εντύπωση** όμοια με αυτή που παίρνουμε από μια λέξη που συνδέεται με κάποια συγκεκριμένη σημασία

Γλωσσικές λειτουργίες

- **Θρησκευτική λειτουργία (religious function):** Η γλώσσα χρησιμοποιείται από όλες τις **θρησκευτικές παραδόσεις** ως μέσο **επίκλησης** και **ελέγχου** των υπερφυσικών οντοτήτων που πρεσβεύουν αυτές (για παράδειγμα τη στιγμή της Χριστιανικής Θείας Λειτουργίας κατά την οποία λέγεται το *Τούτο εστί το σώμα μου ...* ο άρτος και το κρασί μετουσιώνεται σε θεία κοινωνία)

Σχηματική αναπαράσταση της επικοινωνίας

Συντελεστές γλωσσικής επικοινωνίας

- **Ομιλητής – Ακροατής (O-A):** Η βασική επικοινωνιακή δομή περιλαμβάνει τα άτομα που θα επικοινωνήσουν μεταξύ τους και εδώ για λόγους απλούστευσης θα ονομαστούν Ομιλητής και Ακροατής. Ο πρώτος **παράγει** το μήνυμα και ο δεύτερος το **δέχεται**.
- **Μήνυμα:** Είναι κάθε είδους πληροφορία που θέλει να μεταβιβάσει ο O στον A.
- **Γλωσσικός κώδικας:** Περιλαμβάνει **το συσχετισμό της σημασίας των λέξεων με τη μορφή τους** (ακουστική ή ορθογραφική) καθώς και τους κανόνες που χρειάζονται ώστε οι λέξεις να συνδυαστούν έτσι ώστε να δημιουργηθεί μια πρόταση με ολοκληρωμένο νόημα. Για να γίνει επιτυχής η μετάδοση ενός μηνύματος μεταξύ O – A θα πρέπει απαραίτητα και οι δύο να μοιράζονται τον ίδιο γλωσσικό κώδικα.
- **Κωδικοποίηση:** Είναι η διαδικασία κατά την οποία η σημασία του μηνύματος που θέλουμε να μεταφέρουμε στον ακροατή μας "ντύνεται" με συγκεκριμένη μορφή (π.χ. ήχους) που μπαίνουν σε σειρά με προκαθορισμένο τρόπο ακολουθώντας κανόνες. Η **κωδικοποίηση** είναι στην ουσία η «**μετάφραση**» των **σκέψεων** μας σε **συγκεκριμένη γλωσσική έκφραση**

Συντελεστές γλωσσικής επικοινωνίας

- **Μέσο**: Είναι ο **δίαυλος** μέσω του οποίου **μεταφέρεται** το κωδικοποιημένο μήνυμα και μπορεί να είναι ο **αέρας** μέσω του οποίου μεταφέρεται η ομιλία, το **χαρτί** μέσω του οποίου μεταφέρεται το κείμενο κ.ο.κ. Από τη στιγμή που ο αποδέκτης του μηνύματος το λάβει λειτουργεί αντίστροφα.
- **Αποκωδικοποίηση**: Είναι η **αντίστροφη διαδικασία** από την κωδικοποίηση. Ο **A λαμβάνει το κωδικοποιημένο** μήνυμα και **χρησιμοποιεί** τη **γνώση** του γλωσσικού του κώδικα για να το **αναλύσει** και να το **κατανοήσει**.

Θέσεις Saussure

- Συνοπτικά οι θέσεις του Saussure

1. Διάκριση γραπτών σημείων και φθόγγων

- Γραμματικοί **επέμεναν** και **επιμένουν** στην παλιά άποψη που συνίσταται στο να κάνουν λόγο για το πώς προφέρονται τα γράμματα της περιγραφόμενης γλώσσας. Αυτά είναι όμως **σύμβολα** που αποδίδουν **λιγότερο ικανοποιητικά** τους **φθόγγους**
- Υπάρχει δικαιολογία για αυτό: τα **γράμματα** που απαρτίζουν τη λέξη με τον καιρό **αποκτούν ιδιαίτερο γόητρο** εις βάρος της ακουστικής εικόνας και παύει να ισχύει η προτεραιότητα που έχει ο προφορικός λόγος έναντι του γραπτού.
- Ενώ την **προφορά μιας λέξης ρυθμίζει η ιστορία** και όχι η ορθογραφία, **η τυραννία του γράμματος επιδρά ορισμένες φορές στην προφορά**, ιδίως σε γλώσσες με μεγάλη φιλολογική παράδοση
- Π.χ. στη σημερινή Γαλλική πολλοί προφέρουν τα τελικά ή διπλά σύμφωνα που είχα σιγηθεί ή απλοποιηθεί κατά τον Μεσαίωνα (εξεζητημένη προφορά)
- **Διευκρίνιση**: το ότι ο προφορικός λόγος προηγείται του γραπτού δε σημαίνει ότι είναι καλύτερος. Αν τον **προφορικό** λόγο τον χαρακτηρίζουν η **αμεσότητα**, **ζωντάνια**, ο **γραπτός λόγος** εμφανίζεται πιο **απαιτητικός** και **ακριβής**

Θέσεις Saussure

2. Απομάκρυνση από ρυθμιστική γραμματική και έμφαση στη συγχρονική περιγραφή

- Οι **γραμματικές περιγραφές των Αλεξανδρινών** και των μετέπειτα γραμματικών είχαν ως βάση τη **γλώσσα** των **κλασικών** συγγραφέων (τη θεωρούσαν πρωτότυπη και **υπόδειγμα** για **ρύθμιση** της γλώσσας). Οι **μεταβολές** θεωρούνταν **φθορά**. Στο ίδιο πνεύμα κινήθηκε η **γραμματική** έρευνα από **Μεσαίωνα** μέχρι το τέλος του **19^{ου} αιώνα**
- Ο **Saussure** θεωρεί τις **μεταβολές** ως **φυσική διαδικασία** των ζωντανών γλωσσών και δίνει **έμφαση** στην **περιγραφή** του συστήματος όπως λειτουργεί σε **δεδομένη** χρονική **στιγμή**
- Αυτή η αρχή είχε ως **συνέπεια** το **ενδιαφέρον** για τη μελέτη **κάθε γλώσσας** και των **διαλεκτικών** της μορφών αλλά και των γλωσσών των **μη ανεπτυγμένων** κοινωνιών

Θέσεις Saussure

3. Διάκριση γλώσσας ως γενικής έννοιας/έναρθρου λόγου και περαιτέρω διάκριση μεταξύ γλώσσας και ομιλίας

- Αντιλαμβάνεται τη **γλώσσα** ως **ανεξάρτητο σύνολο**, ως κοινωνικό προϊόν του λόγου, την **ομιλία ως ατομικό λόγο**, ως **ατομική γλώσσα**, ως τη χρήση της γλώσσας από κάθε άτομο

4. Θεώρηση της γλώσσας ως συνόλου σημείων και επιθυμία να αποτελέσει η γλωσσολογία μέρος ευρύτερης επιστήμης, της **σημειολογίας**

5. Διάκριση του γλωσσικού σημείου σε **σημαινόμενο** και **σημαίνον** (σε **έννοια ή σημασία** και σε **ακουστική εικόνα/σειρά φθόγγων** ή δευτερευόντως σε **οπτική εικόνα/γραφικά σημεία**)

- Γλωσσικό σημείο είναι **αυθαίρετο**, **αναιτιολόγητο**, **εκτός** ορισμένων ονοματοποιιών κι αναφωνήσεων. Διαφέρει από γλώσσα σε γλώσσα

Το γλωσσικό σημείο είναι αυθαίρετο

- Το σημείο αποτελείται από το «σημαίνον» και το «σημαινόμενο».
- Οι λέξεις είναι «σημαίνοντα» που συνδέονται με «σημαινόμενα»: δηλαδή η κάθε λέξη σημαίνει κάτι, έχει ένα σημαίνον, μία σημασία. Αλλά η σχέση σημαίνοντος και σημαινόμενου είναι μία αυθαίρετη κοινωνική σύμβαση: Δεν υπάρχει κανένας εγγενής λόγος για μία λέξη (δηλαδή ένα σύνολο ήχων) να σημαίνει αυτό που σημαίνει, γι αυτό εξάλλου διαφορετικές γλώσσες έχουν άλλα σημαίνοντα (λέξεις) για τα ίδια σημαινόμενα. «Κ α ρ έ κ λ α», ή «chair» ή «chaise” είναι διαφορετικά σημαίνοντα που σημαίνουν όλα το ίδιο, στην ελληνική, την αγγλική και τη γαλλική γλώσσα.
- Προσοχή: το σημαίνον είναι η **έννοια** «καρέκλα» που έχουμε στο μυαλό μας, όχι το αντικείμενο. Το «αναφερόμενο», δηλαδή το αντικείμενο καρέκλα είναι εκτός του γλωσσικού σημείου.

Θέσεις Saussure

6. Διάκριση μορφής – ύλης/υλικής ουσίας

Το **σημαίνον είναι ψυχική οντότητα** όπως εσωτερική οντότητα είναι και η σημασία. **Η γλώσσα είναι μορφή, όχι ύλη, υλική ουσία**

7. Οι γλωσσικές σχέσεις χαρακτηρίζονται από διαφορές

- Τα **γλωσσικά στοιχεία** αποκτούν αξία, εφόσον δεν **συγγέονται**. Η αρχή αυτή συνέβαλε στη δημιουργία και την ανάπτυξη της φωνολογίας, π.β. τα /p/ και /f/ στα π-όνος, φ-όνος.
- Ένα **σημείο** αποκτά **αξία** μέσα στο **όλο σύστημα** των σημείων μιας γλώσσας. Η αξία των λέξεων *κρέας* και *σάρκα* προσδιορίζεται από το ότι συνυπάρχουν και οι 2 λέξεις στη Ελληνική, ενώ η αξία της ιταλικής *carne* είναι διαφορετική.

Θέσεις Saussure

8. Διάκριση συνταγματικών σχέσεων – συνειρμικών σχέσεων: π.χ. η ανθρώπινη ζωή.

- Τα συντάγματα είναι συνδυασμοί γλωσσικών στοιχείων.
- Μια **συνταγματική σχέση** μπορεί να διατυπώνεται, συντακτικά, με **διαφορετικούς τρόπους**.
- Στις συνταγματικές σχέσεις βασική **σημασία** έχουν η **συνδυαστικότητα** των στοιχείων, η **συνεμφάνισή** τους, η κατανομή και το **περιβάλλον** (τι προηγείται και τι έπεται κάθε στοιχείου και σε **ποιους περιορισμούς** αυτό υπόκειται: π.χ. οι προτάσεις: *ο δάσκαλος πήρε το βιβλίο, το βιβλίο πήρε τον δάσκαλο, **παραβιάζουν** γραμματικούς κανόνες, είναι **αντιγραμματικές***
- Από την άλλη τα **γλωσσικά στοιχεία συνδέονται στη μνήμη**, σχηματίζοντας ομάδες σχέσεων (συνειρμικές σχέσεις). Χαρακτηριστικό γνώρισμα εδώ είναι η **αντικαταστασιμότητα** (κάθε στοιχείο ενός συνόλου μπορεί να αντικαθιστά άλλα, επιτελώντας συναφή λειτουργία: *ο γιατρός **είδε** τον ασθενή || ο γιατρός **θεράπευσε** τον ασθενή*
- Μπορεί και να συνδέεται με τον ένα ή άλλο τρόπο: π.χ. η *εκπαίδευση* έχει συνειρμική σχέση, **ως προς τη σημασία**, με τη *μάθηση, μόρφωση, παιδεία* αλλά και με τα *απαιδευσία, αμάθεια* και ως προς το τερματικό στοιχείο (επίθημα, κατάληξη) με τα: *απλούστευση, αχρήστευση*
- Οι συνειρμικές αυτές σχέσεις ονομάστηκαν αργότερα **παραδειγματικές**

Θέσεις Saussure

9. Διάκριση συγχρονίας – διαχρονίας

- Πρωτεύον μέλημα του γλωσσολόγου είναι η **μελέτη της σύγχρονης μορφής της γλώσσας**, γιατί ο **ομιλητής αγνοεί τη διαδοχή γλωσσικών φαινομένων στον χρόνο**. Αυτό συνέβαινε και στο παρελθόν αλλά **όχι** με ορθό τρόπο, καθώς οι γραμματικοί προσπαθούσαν να ρυθμίσουν τη γλώσσα και όχι να περιγράψουν
- Επιβάλλεται η μελέτη γλώσσας σε συγκεκριμένη περίοδο, γιατί η γλώσσα λειτουργεί ως σύστημα MONO σε συγχρονικό επίπεδο
- Η συγχρονική έρευνα **δε σχετίζεται αναγκαστικά με τη συγχρονία** που **ζει** ο ομιλητής, ο οποίος και **μπορεί να εξετάζει φαινόμενα** που ανήκουν σε **παλαιότερη** περίοδο ή σε **διάλεκτο** ή **ιδίωμα**
- Πίστευε ότι η **ιστορικοσυγκριτική γλωσσολογία** εξετάζει μεταβολές μεμονωμένων στοιχείων και άρα **στερούνται συστηματικό χαρακτήρα**

Θέσεις Saussure

10. Διάκριση συγχρονικών και διαχρονικών νόμων

- Η διάκριση αυτή συνδέεται στενά με τη διάκριση συγχρονίας – διαχρονίας
- Οι **συγχρονικοί νόμοι** χαρακτηρίζονται από **γενικότητα** και **όχι υποχρεωτικότητα** και οι **διαχρονικοί** είναι **υποχρεωτικοί** και **όχι γενικοί**
- Ο συγχρονικός νόμος της Αρχαίας Ελληνικής ορίζει ότι οι λέξεις λήγουν σε φωνήεν ή σε ν, ρ, ς, Ωστόσο αυτός ο νόμος άλλαξε σε ένα σημείο (**δε ήταν υποχρεωτικός**). Στη συγχρονία της Αλεξανδρινής έγιναν ανεκτά κύρια ονόματα που έληγαν σε άλλα σύμφωνα: Ιερουσαλήμ, Ιωσήφ, Λωτ. Άρα οι διαχρονικοί νόμοι δεν έχουν γενική ισχύ

Θέσεις Saussure

11. Σύγκυση διαχρονικής και συγχρονικής προσέγγισης

- Συγχέονται οι δύο προσεγγίσεις, με αποτέλεσμα να εξάγονται συμπεράσματα που δεν ανταποκρίνονται στην εκάστοτε γλωσσική πραγματικότητα
- Π.χ. Ακόμη και σήμερα τα δίψηφα φωνήεντα *αι, ει, οι, ου, υι* και τα *αυ, ευ, ηυ* θεωρούνται από πολλούς δίφθογγοι (υπάρχει ο χαρακτηρισμός αυτός σε πολλές γραμματικές)
- Ωστόσο πρόκειται για **μονοφθόγγους** (στην περίπτωση των **πέντε πρώτων** και για **συνδυασμό φωνήεντος και συμφώνου** στην περίπτωση τριών άλλων

Συνταγματικός άξονας

- Σύμφωνα με τον Saussure, οι όροι της γλώσσας οργανώνονται σε δύο αντιτιθέμενες σφαίρες, σε δύο διακριτούς άξονες, τον συνταγματικό και τον παραδειγματικό:
- **Συνταγματικός άξονας:** «στο συνεχή λόγο, οι λέξεις συνάπτουν μεταξύ τους, λόγω της αλυσιδωτής σύνδεσής τους, σχέσεις που στηρίζονται στον γραμμικό χαρακτήρα της γλώσσας [...] Τα στοιχεία αυτά παρατάσσονται το ένα ύστερα από το άλλο πάνω στην αλυσίδα της ομιλίας.
- **Οι συνδυασμοί αυτοί που έχουν ως στήριγμα την έκταση μπορούν να ονομαστούν συντάγματα.** Το σύνταγμα λοιπόν αποτελείται πάντοτε από δύο ή περισσότερες μονάδες διαδοχικές» (Saussure, 1979: 162). Παράδειγμα οι προτάσεις: «Ο Θεός είναι πανάγαθος», «η ανθρώπινη ζωή», κ.λπ.

Παραδειγματικός άξονας

- **Παραδειγματικός άξονας:** εκτός του συνεχούς λόγου, δημιουργούνται αντίστοιχες **συνδέσεις/ομαδοποιήσεις** λέξεων που δεν βασίζονται στην έκταση, αλλά στον νοητικό συνειρμό: «*Μια λέξη, οιαδήποτε, μπορεί πάντοτε να φέρει στη μνήμη κάθε τι που επιδέχεται να συνδεθεί μαζί της με τον ένα ή με τον άλλο τρόπο*» (Saussure, 1979).
- Ο παραδειγματικός άξονας επιστρατεύει τον ανεξάντλητο **θησαυρό** με τον οποίο η γλώσσα προμηθεύει τη συνείδηση και το ασυνείδητο του καθενός από μας.

Ένα νέο ρεύμα σκέψης

- Στα τέλη του 19^{ου} και στις αρχές του 20^{ου} αιώνα γίνεται αντιληπτό ότι **η κοινωνική πραγματικότητα δεν μπορεί να κατανοηθεί με τον ίδιο τρόπο όπως η φυσική πραγματικότητα.**
- Το έργο του Saussure είναι σύγχρονο με την εμφάνιση ενός ευρύτερου ρεύματος σκέψης που δίνει έμφαση στην **ανθρώπινη συμπεριφορά** ως **συμπεριφορά** που την χαρακτηρίζει το **νόημα** που της αποδίδουν τα υποκείμενά της και το **κοινωνικο-πολιτισμικό πλαίσιο** στο οποίο λαμβάνει χώρα (Φρόυντ στην ψυχανάλυση, Ντιρκέμ στην κοινωνιολογία).
- Βασική θέση τους είναι ότι **οι κοινωνικές επιστήμες δεν είναι δυνατόν να εξαρτώνται από τη μεθοδολογία των φυσικών επιστημών** και **οφείλουν να λαμβάνουν υπόψη τις δομές και την κατασκευή του κοινωνικού νοήματος** (Culler, 1986).

Δείγμα δομιστικής προσέγγισης

- Η ανάλυση μιας γλώσσας κατά τη δομιστική (στρουκτουραλιστική) θεωρία ακολουθεί δύο βασικές διαδικασίες:
- την **κατάτμηση** (segmentation) και την **ταξινόμηση** (classification).

Κατάτμιση

- ❖ ο τεμαχισμός του σε ελάχιστα συστατικά στοιχεία (segments).
- ❖ Η διαδικασία αυτή λέγεται κατάτμιση (segmentation), «ανάλυση σε άμεσα συστατικά», π.χ.

Ο μαθητής έγραψε την άσκηση =				
Ο μαθητής		έγραψε	την	άσκηση =
Ο	μαθητής	έγραψε	την	άσκηση =
Ο	μαθητής	έγραψε	την	άσκηση =
Ο	μαθητής	έγραψε	την	άσκηση =

Ταξινόμηση

- η κατάταξη και κατηγοριοποίηση των στοιχείων αυτών,
- ώστε να περιγραφεί η δομή της γλώσσας και ο ρόλος του κάθε στοιχείου μέσα στο γενικότερο σύστημα
- κατανεμητική σύνταξη του λόγου:

Ο μαθητής έγραψε την άσκηση

Π				
ΟΦ		ΡΦ		
ΑΡΘΡ	Ο	ΡΦ		
ΑΡΘΡ	Ο	Ρ	ΟΦ	
ΑΡΘΡ	Ο	Ρ	ΑΡΘΡ	Ο

Στη γλωσσική διδασκαλία ο δομισμός

- έστρεψε το ενδιαφέρον των μελετητών από τη λέξη στην πρόταση:
 - ασκήσεις με κενά για συμπλήρωση,
 - γραμματική με παραδείγματα,
 - φρασούλες στο νηπιαγωγείο,
 - διδασκαλία συντακτικού

Ο δομισμός

- Το έργο του Σωσσύρ (1857-1913) **επανακαλύφθηκε** και **αξιοποιήθηκε** στις δεκαετίες 1950-1960 **δημιουργώντας** ένα νέο **πνευματικό κίνημα** με κέντρο το έργο του ανθρωπολόγου Claude Levi-Strauss (1908-2009) και του **λογοτεχνικού** κριτικού Ρολάν Μπαρτ (Roland Barthes, 1915-1980).
- Ο δομισμός και η σημειωτική **δεν περιορίζονται μόνο στη γλωσσολογία και τη λογοτεχνία**, αλλά ερμηνεύουν ως «συστήματα σημείων» **όλες τις εκφάνσεις του πολιτισμού**: *ένδυση, διαφήμιση, μουσική, αρχιτεκτονική, όλη μας την καθημερινότητα*. Η σημερινή επιστήμη της ανθρωπολογίας στηρίζεται εν πολλοίς στις ανακαλύψεις του δομισμού.

Δομισμός και λογοτεχνία

- Στη λογοτεχνία, για παράδειγμα, ο δομισμός μας λέει ότι **είναι λάθος να επιχειρούμε να αντιληφθούμε το νόημα ενός έργου χωρίς να γνωρίζουμε την ευρύτερη δομή** (με τους συγκεκριμένους κανόνες της) στην **οποία ανήκει**: ένα ποίημα ίσως να είναι *μοιρολόι ή ελεγεία* και τότε θα πρέπει να το κατανοήσουμε με βάση το είδος της ελεγείας. Αλλά και η ελεγεία είναι ένα υποείδος που ανήκει σε μία ευρύτερη δομή, την λυρική ποίηση. Αλλά και η λυρική ποίηση ανήκει σε μία ευρύτερη δομή, **το γένος της ποίησης που διαφοροποιείται από αυτό της πεζογραφίας**, κ.λπ.

Σύνοψη

Βασικοί άξονες:

1. Αντικείμενο της γλωσσολογίας είναι η γλώσσα ως σύστημα/δομή.
2. Μονάδα της γλώσσας είναι το σημείο (η ένωση ενός σημαίνοντος με ένα σημαινόμενο).
3. Αυθαιρεσία και δεσμευτικότητα χαρακτηρίζουν το πεδίο της διασύνδεσης σημαίνοντος και σημαινομένου.
4. Ταυτότητα και διαφορά αλληλοδιαπλέκονται συστατικά.
5. Οι αρχές αυτές θα θέσουν τα θεμέλια μιας νέας προσέγγισης στις κοινωνικές επιστήμες, του δομισμού/στρουκτουραλισμού.
6. Τόσο η ορολογία που εισάγει ο Σωσύρ (σημείο, σημαίνον, σημαινόμενο) όσο και οι απόψεις του για την αυθαιρεσία του σημείου, την διαπλοκή ταυτότητας και διαφοράς και την διάκριση του συνταγματικού από τον παραδειγματικό άξονα θα επηρεάσουν βαθιά την ανάπτυξη της ανάλυσης λόγου και τις πολιτικές της εφαρμογές,

***Ευχαριστώ πολύ
για την προσοχή σας!!!***

